

שיעיינו וישגיהו וישמרו מן הטעות והשגיא. ולוי היה תלמיד רבי, כבגמרא ספ"ק דסנהדרין. ולעניות דעתי שמדברי רבי יצא להרמב"ם מה שכתב שחייב הרב לכעוס על תלמידיו אם רואה שמתרשלים – הובא בשו"ע יו"ד סימן רמו סי"א. לכן, מפני שרבי ידע בלוי שאדם גדול ומופלג הוא ולא היה ראוי שיטעה אם לא ממייעוט עיון והשגחה, לכן דיבר אליו קשות, חלילה לא מכעס או מגובה רוחו. והרי תניא סוף סוטה: משמת רבי בטלה ענוה'... (שו"ת חות יאיר קנב, ע"ש עוד באורך).

דף י

ר'ב אשי אמר לעולם לית ליה לרבי הני כללי ובפלוגתא קמיירי. ואם תאמר, אם מיירי בפלוגתא מדוע לא שנינו במשנה חייבי לאוין לרבי עקיבא שפוטרות צרותיהן? ויש לומר, אף על פי שהתנא לא נמנע מלשנות דבר שהוא שנוי במחלוקת, אינו נוקט אלא דברים שנוקטים כמותם להלכה, אבל לא דבר שאין הלכה כן כגון חייבי לאוין דקיימא לן קדושין תופשים בהם, וחולצות ולא מתייבמות (עפ"י תוס' ורשב"א כאן ובע"ב; שו"ת הרשב"א ח"ו כא).

זמאי כמדומה אני שאין לו מוח בקדקדו דקאמר ליה, ה"ק ליה, מאי טעמא לא דייקת מתניתין, דמתני' רבי יהודה היא [דאסר באנוסת אביו] דקתני שש עריות חמורות מאלו... מאי אמו אילימא נשואת אביו היינו אשת אביו אלא לאו אנוסת אביו. ואילו לוי סבר בתחילה ש'אמו' היינו נשואת אביו, ושנה התנא בנפרד אמו שהיא נשואת אביו ואשת אביו שאינה אמו, וכן דרך התנא. ומה שלא אמר סתם 'אשת אביו' ותהא אמו בכלל – כדי להדיגישנו מהכפילות אשת אביו שאינה אמו (עפ"י רשב"א ועוד. והתוס' פרשו בענין אחר).

'בלא דאי' נמי משכחת לה; יעקב אנס כלתו והוליד ממנה בן ומת [ראובן] בלא בנים ונפלה לה קמי ברה'. כתב הריטב"א שלכך נקט 'אנס' כי אם כרצון הריהי סוטה. וכנראה הכוונה שאנו רוצים למצוא אופן שלא נאסרה על בעלה ולכך שייך בה דין יבום, שאם דינה כסוטה להאסר על בעלה שוב אינה מתייבמת. ויש להוכיח מדבריו שאעפ"י שנעשית עתה 'אנוסת אביו' מותרת היא לבעלה אפילו לרבי יהודה [שהרי לר"י אנו קיימין עתה]. ויש להסתפק אם הטעם הוא משום שאין האשה נאסרת על בעלה בכך שנעשית אנוסת אביו, או משום שהאיסור הוא רק לקחתה לכתחילה. ונפקא מינה באשת כהן שנאסרה על בעלה ע"י אונס אביו, האם ייאסר ויתחייב גם משום 'אנוסת אביו' שהרי בין כך נאסרה עליו, אם לאו. ויש לעיין לרבי עקיבא שיש ממזר מחייבי לאוין והוא הדין מאנוסת אביו, ומשמע שאין קידושין תופסין בה (ע' להלן מט, וכ"מ בתוס' כאן) אם כן לפי הנראה מדברי רש"י (מט:): שכל שאין קידושין תופסין בה פוקעים ממנה הקידושין כשנעשית ערוה, יצא שאב שאנס כלתו יפקעו בכך קידושיה שהרי נעשית 'אנוסת אביו'. וצ"ע. ומ"מ מסתבר שישראל שאנס אביו את אשתו וגירשה בעלה, ייאסר לשוב ולקחתה לר' יהודה משום 'אנוסת אביו' שהרי זו קיחה חדשה. וצ"ב ככל זה.

זאף על פי כן בדקה (בראשונים): פתקה. ובתורי"ד: פסקה) לוי במתני' – 'הגיהה בסדר הברייתא שהיה שונה, ולא הגיהה ממש שהם לא היו כותבים תלמוד, אלא בגירסא דמתניתיה אוספה' (פירוש הריב"ן).

תד"ה לעולם. מו"מ בדברי התוס' ושאר ראשונים בבעלת התנאי שנפלה ליבום – ע' במצוין בראש המסכת. ובמה שדנו התוס' באשת איש שנתקדשה בקידושי 'חוק' – ע' אבני מלואים קלו סק"ג, קמג סק"ב; קובץ הערות יב, ד-ה; דבר אברהם ח"ג י, ג; קהלות יעקב כו-כו.

(ע"ב) 'איתמר החולץ ליבמתו וחזר וקדשה...' בבאור מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, משמע בירושלמי (א,א) שנחלקו בשאלה אם היבמה זקוקה לכל האחים או לאחד מהם בלבד [וכן לענין הצרות – האם כולן זקוקות או רק אחת]; לריש לקיש, כאשר חליץ האחד הוברר שלא נזקקה היבמה מתחילה אלא לחולץ לבדו, ולכך שאר האחים עומדים באיסור אשת אח כדין אשת אח שלא במקום מצוה [ובירושלמי אמרו שיבמה שנתקדשה לאדם נכרי ואחר כך חלצו לצרתה, תופסים בה הקדושין למפרע. ע' קרן אורה], ואילו לרבי יוחנן היבמה נזקקת לכל האחים, ומה שניתרת בחליצת האחד – משום שהוא חולץ בשליחות השאר.

ובטעם הדבר שאינה נאסרת לרבי יוחנן על שאר האחים לאחר חליצת האחד, יש אומרים משום שניתקה הכתוב לאחר החליצה מכרת ללאו (עתוס') וכיון שהחליצה מתייחסת לכל האחים, כאילו כל אחד חליץ, גם הניתוק מתייחס לכולם [משא"כ לריש לקיש לא ניתק אלא לחולץ לבדו]. ויש מפרשים (עפ"י רשב"א. וערמב"ם יבום א, יב) טעמו של רבי יוחנן משום שהיבמה כבר בשעת נפילה הותרה לגמרי ולכך אינה חוזרת ונאסרת. וזהו שאמר רבי יוחנן **'מי איכא מידי דמעיקרא אי בעי האי חליץ ואי בעי האי חליץ (בר"ף מ הגירסה 'מייבם')... והשתא קאי עלה בכרת'**. ומכל מקום צריך לסברת 'שליחות' לומר שהיא זקוקה לכל האחים, כי אילו היינו נוקטים שאינה זקוקה אלא לאחד מהם, לזה שחליץ לבסוף, הרי הוברר שבעצם לא הותרה כלל בשעת הנפילה אלא לזה, אבל הם עומדים באיסורם – לכך אמר רבי יוחנן שזקוקה בעצם לכולם והרי הותרה בשעת נפילה (עפ"י אמרי משה ה, ז ואילך; קובץ הערות ד, ט. וע"ע אור שמח קונטרס זיקה יא; אחיעזר אה"ע ב, ד; ברכת שמואל ו).

עוד בענין הפקעת הזיקה למפרע ע"י החליצה, ע' במובא להלן יח. וגדר 'שליחות' שבכאן, ודאי אינה כדין שליחות של כל התורה, שהרי אפילו שאר האחים / הצרות עומדים וצווחים שאינם חפצים בחליצה זו – הועילה החליצה לכולם, אלא דין התורה הוא ונחשב כשליחות לענין זה שמעשה של אחד מועיל כאילו עשו האחר – ע' בזה בשו"ת אבני נזר אה"ע רכג, יב-יד [ודחה דעת מי שרצה להוציא מכאן שמועילה שליחות בחליצה] ובקהלות יעקב יד, א [ודחו מש"כ בדורש לציון (יג) שביאת כשרה לא תפטור צרתה הפסולה משום שהפסולה אסורה בעצמה הלכך אין יכולה לשלוח שליח].

'איתיביה רבי יוחנן לר"ל החולץ ליבמתו וחזר וקדשה... אימא סיפא עמד אחד מן האחין וקדשה אין לה עליו כלום... סיפא אתאן לרבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. וליתני לדברי ר"ע אין לו עליו כלום. אף על פי שמצינו רבות רישא וסיפא דלא כחז תנא, עיקר הקושיא היא שאם הסיפא כרבי עקיבא, מדוע דיבר על מקרה שהלך אחד מן האחים וקדשה ולא דיבר באותו מקרה של הרישא, שהחולץ עצמו שחזר וקדשה אין לה עליו כלום (עפ"י רמב"ן וריטב"א).

דף יא

באורי פשט וליקוטי שיטות

מאן אחין אחין הילודים, כמאן כרבי שמעון. לפרש"י ותוס' מדובר שנולדו לאחר קידושי האח, לג

ויבמה – בעל כרחה. כן דורשים חכמים. ורבי דרש: במקום יבום הוא שאסורה צרת-ערוה, שלא במקום יבום מותרת [ודין יבום על כרחה, דרש רבי מיבמה יבא עליה].

דף ט

יג. אלו מיני בהמות לקרבן מביאים הציבור והאישים השונים על חטאם בשגגה, בעבודת כוכבים ובשאר מצוות? ועל אלו חטאים מביאים חטאת?

בית דין שהורו לציבור הוראה מוטעית באחת מן המצוות שבתורה אשר לא תעשינה, וכן כהן משיח – מביאים פר. נשיא שחטא – מביא שעיר. ושאר כל אדם – כשבה או שעירה. ובעבודת כוכבים – בית דין מביאים פר לעולה ושעיר לחטאת, יחיד נשיא ומשיח מביאים שעירה. ודרשו חכמים מן המקראות (בשתי שיטות – אחת לרבי ואחת לחכמים, כמפורט בגמרא) שכל אלו אינם מביאים קרבן אלא על דבר שזדונו כרת (אבל דברים שחייבים עליהם מיתת ב"ד בלבד או מיתה בידי שמים – אין בהם חיוב חטאת. ת"כ ויקרא). ואין בית דין חייבים אלא על דבר שהיחיד מביא חטאת בשגגתו [לאפוקי פסח ומילה, שאע"פ שיש בהם כרת, הואיל ואין בהם חטאת ביחיד, אין ב"ד מביאים פר]. בני העיר שעבדו כולם עבודת כוכבים בשוגג – דינם כיחידים ולא כציבור [ואעפ"י שבמזיד מצינו שעיר הנדחת חלוקה בדינה מן היחידים, שהראשונים בסיף וממונם אבד והיחידים בסקילה וממונם פלט, בשוגג דינם שוה – תורה אחת יהיה לכם לעשה בשגגה], ורק כשחטאו כל ישראל או רובם דינם חלוק מתורת יחיד שחטא.

פרטים נוספים – בהוריות ז-ט.

יד. אלו מהנשים השנויות במשנתנו, שייך בהן מצב שיפלו שתי אחיות ליבום לפני שני אחים, אחת מהן אסורה לאח האחד ומותרת לשני, והשניה אסורה לשני ומותרת לראשון?

בכל הנשים השנויות במשנתנו אפשר למצוא שתי אחיות שנפלו ליבום לפני שני אחים, שאחת מהן ערוה לאח אחד ואחת ערוה לאח השני, האסורה לזה מותרת לזה והאסורה לזה מותרת לזה – כל אחת מהן יכולה להתייבם לזה שהיא מותרת לו מאחר ואינה אחות זקוקתו שהרי אחותה ערוה היא לגביו ואין לה זיקת יבום אליו.

ואולם בביתו אי אתה מוצא כן אלא בתו מאנוסתו, אבל בתו מאשתו אי אפשר שתהא אחות [מאם] לבת אחיו, שהרי אותה אם אינה יכולה להיות מותרת לשני אחים. (ואם הראשון אנסה וילדה לו בת ושוב נשאה אחיו [בהתר] וילדה לו בת, הלא בתו של הראשון אסורה על שניהם – על הראשון משום בתו ועל השני משום בת אשתו, הלכך אי אתה מוצא אלא כששתיהן אנוסות).

וכן באשת אחיו שלא היה בעולמו, אי אפשר למצוא כנ"ל אלא לרבי שמעון המתיר אשת אח שלא היה בעולמו אם נולד היבם לאחר יבום אחיו השני, שאז אפשר למצוא שתי אחיות שכל אחת מהן אסורה על אח אחר משום אשת אח שלא היה בעולמו, אבל לחכמים אי אפשר הדבר שהרי אותו שנולד לאחר מיתת שני אחיו, אין שום אפשרות שיהא מותר באחת מאותן אחיות שהיו נשואות לאחיו שלא היה בעולמו.

דף י

טו. א. אנוסת אביו שנפלה לפני ליבום – מה דינה? ומה הדין באנוסת אביו שהיא אמו?

ב. החולץ ליבמתו – מה דינה ודין צרתה כלפיו וכלפי אחיו?

ג. החולץ ליבמתו וחזר וקידשה ומת בלא בנים – מה דינה ודין צרתה לענין יבום וחליצה?

א. אנוסת אביו; לרבי יהודה היא באיסור לאו, ואם נפלה לפניו ליבום חולצת ולא מתיבמת [ולדעת תנא אחד, רבי יהודה עצמו סובר אין קדושין תופשים בחייבי לאוין ולפי זה אין בה אפשרות יבום כלל שהרי אינה מקודשת לאחיו, אבל משנתנו אינה סוברת כן. וי"א שקדושין תופסים בחייבי לאוין לרבי יהודה. עתוס'; רשב"א; רד"ה היתה. וע' בירושלמי יא, א שלרבי יהודה אם קידש אנוסת אביו – תפסו בה קידושין]. ולחכמים אינה אסורה כלל, ומתיבמת.

אמו אנוסת אביו שנפלה לפניו ליבום [לרבי יהודה אי אתה מוצא זאת אלא באיסור, שהרי אחיו היה אסור לשאתה. או באופן שהיתה נשואה מקודם לאחיו ואביו אנסה והוליד ממנה יבם זה] – פטורה ופוטרת צרתה מן החליצה ומן היבום, כשאר עריות.

ב. החולץ ליבמתו – אסורה עליו באיסור לאו אבל לא ב'כרת' (ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו – כיון שלא בנה שוב לא יבנה). [ולרבי עקיבא שאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, אין הקידושין מועילים כלום אחר חליצה. להלן מד. נב:].

שאר האחים; לריש לקיש, אסורה עליהם באיסור כרת (כלפיו בלבד נתקה הכתוב מאיסור כרת ללאו, אבל עליהם נשארה ועומדת באיסור 'אשת אח') ואין קדושין תופשים להם בה. ולרבי יוחנן אינה אלא בלאו (כאילו הם חלצו, שהחליצה נעשית בשליחות כולם) ואם קידשה אחד מן האחים צריכה גט.

התוס' צדדו שאסור לקדש חלוצתו מדרבנן, אף ללא נישואין – שמא יבוא עליה. וכן כתב הריטב"א (וע' בלשון הרשב"א והמאירי). ואין הדבר מוסכם (ע' שער המלך מעילה ז, ב; אבני נזר אה"ע ב, ח).

וכן צרתה – בין לו בין לשאר האחים – לריש לקיש אסורה עליהם בכרת, ולרבי יוחנן באיסור לאו בלבד.

א. דוקא צרתה מהאח שמת, אבל צרתה מאיש אחר אינה אסורה על החולץ ועל אחיו, שאין הצרה אסורה אלא במקום מצוה (עפ"י גמרא ח ולהלן יג; ראשונים מ: מא.).

ב. בירושלמי ישנה דעה שהכל מודים בצרה שחייבים עליה החולץ ושאר האחים כרת. לא נחלקו אלא בחלוצה על שאר האחים.

ועוד שם, רב אמי מחליף השמועה; רבי יוחנן מחייב כרת וריש לקיש פוטר.

ג. הלכה כרבי יוחנן (עפ"י בה"ג, רי"ף וש"ר להלן מ). ועל כן דין החלוצה והצרה עליו ועל האחים באיסור לאו (עפ"י תוס' ורמב"ן. ומבואר בתוס' ובריטב"א שלוקה רק בביאה אבל קידש ולא בעל אינו לוקה שלא אסרה תורה אלא דרך בנין בית). ויש שכתבו ב'עשה' (עפ"י ראב"ן, רבנו ירוחם כה, א; תשו"ע קסב, ב. ובבית שמואל תמה על כך [ושמא סברתם מפני ש'לא יבנה' לא נאמר בלשון ציווי אלא ממילא משתמע מדברי החולצת שאסור]. ובבהגר"א כתב שטעות סופר היא וצ"ל לאו. וכן צדד הלח"מ יבום א, יא). והרמב"ם (יבום א, יב איסור"ב יח, ד) כתב שאיסורן מדברי סופרים כשניות [והדרשה – אסמכתא בעלמא היא. מ"מ. ויש להעיר מלהלן לא-לב שגזרו אטו שתי יבמות הבאות מבית אחד ויחולץ תחילה לאחת ויעבור ב'שוב לא יבנה' על השניה. ומשמע שאיסור תורה הוא].

ויש מהראשונים שפסק כריש לקיש, כי כן סובר שמואל, כפי שמסר רב טובי בר קיסנא בשמו (מ:). שהבא על צרת חלוצה הולד ממזר (עפ"י ראב"ד, הובא בראשונים שם. וערש"י נ: ד"ה ואי ביאה).

ג. החולץ ליבמתו וחזר וקידשה ומת בלא בנים; לרבי יוחנן, צריכה חליצה מן האחים, היא או צרתה – שאינה עליהם אלא באיסור לאו, ולריש לקיש – פטורה מן החליצה ומן היבום ופוטרת צרתה שהרי היא עומדת באיסור כרת כשאר עריות, כאמור.

נולד לו אח לאחר שקידש את חלוצתו; לחכמים, הרי היא אסורה על אח זה באיסור כרת משום אשת אח

שלא היה בעולמו. ולרבי שמעון – חולצת לאח זה (ואפילו לריש לקיש, שהרי על האח הזה היא לא נאסרה משום זיקה ראשונה, מפני שנולד לאחר הקידושין. ואולם אסור ליבמה מפני שהיתה אסורה על בעלה, והאסורה לבעל אסורה ליבם. תוס').

א. יש מפרשים [דלא כרש"י ותוס'] שאפילו אם נולד קודם קדושין, כל שנולד לאחר חליצה לא נאסר לרבי שמעון (וע' בלשון רמב"ן ורשב"א). והמאירי דחה דעה זו.

ב. יש מי שכתב שלדעת הירושלמי אפילו לרבי שמעון החלוצה שנתקדשה אסורה על האח הנולד אחר הקידושין (עפ"י אור שמה קונטרס זיקה יא).

ג. הלכה כחכמים שלעולם אסורה על האח שלא היה בעולמו, בין נולד קודם שייבם בין לאחר שייבם (עריב"ם יבום ויז; אה"ע קעג, יב).

מבואר בגמרא שלדעות התנאים שאין קדושין תופשים בחייבי לאוין, אין שייך נידון זה, שהרי אינה מקודשת לאח ולא נפלה כלל ליבום.

יש מהראשונים שכתבו שלדעה זו החלוצה חזרה להיות כערוה (עפ"י פירוש המשנה לרמב"ם ג), ויש בה חיוב כרת (עפ"י מאירי קדושין; מרכבת המשנה יבום א). והרשב"א (נב:) תמה על כך מדברי הגמרא המפורשים (וע' גם בהוספות הרמב"ן לספה"מ ל"ת יד).

דף יא

טז. א. הבא על יבמתו, ובא הוא או אחד מן האחים על צרתה – מה דינם?

ב. סוטה וצרתה שמת בעליהן – מה דינן לענין יבום וחליצה?

ג. מחזיר גרושתו ומת – מה דינה ודין צרתה לענין יבום וחליצה?

א. הבא על היבמה, ובא אחד מן האחים על צרתה – נחלקו בדבר רב אחא ורבינא האם דינם בכרת (וכריש לקיש) או בעשה (וכרבי יוחנן).

א. כן היא הגירסה שלפנינו, וכן גרסו רש"י רי"ף רמב"ם בה"ג רי"ד ועוד. ופרש"י משום 'בית אחד הוא בונה ואין בונה שני בתיים', ולא הבא מכלל עשה – עשה (ועריב"ן). וניתקה הכתוב מכרת אף כלפי האחים, משום שהמיבם בא בשליחות כולם וכו' [ואף על פי שהכתוב נצרך לגופו, משמעותו מורה לנתק הכרת. ר"ח או"י. וע"ע בחדושי הרמב"ן מד.]. והרמב"ם (יבום א, יב) פירש משום יבמה יבא עליה – ולא על צרתה. וכן פסק להלכה, שהוא או היבם שבאו על צרתה – בעשה. וכן פסק הרי"ף (מ:): וכן נפסק בשלחן ערוך (קסב, א).

רבנו חננאל ורבנו תם גורסים 'בלאו' [במקום 'בעשה'], כיון שלא בנאה לצרה שוב לא יבנה (וכן נראה דעת התוס' ורמב"ן וריטב"א רפ"ה. וכ"ד הרשב"א. ענהגור"א). וכתבו התוס' שהוא הדין כשבא המיבם עצמו על צרתה, גם בזה מחלוקת, אבל לפרש"י הוא עצמו לכל הדעות אינו בכרת מפני שניתקו הכתוב מהכרת לעשה. ויש מי שכתב שלפרש"י יש 'עשה' וגם 'לאו' (עפ"י שו"ת ר"ח או"י קסד).

יש מהראשונים שפסקו כדעת המחמיר, שהצרה על האחים בכרת (עפ"י ראב"ד, מובא בראשונים מא. וחלקו על דבריו).

ב. נראה שהמיבם חציה שפחה חציה בת חורין ואח"כ בא הוא או אחד מן האחים על צרתה, כיון שאין קדושין גמורים תופשים בה, לא עבר בעשה. וצ"ע (עפ"י מנחת חינוך תקצח, א).